

חסידי אומות העולם

במקום שאין אנשים השתדל להיות איש

[מצגת נלווית לדיון החינוכי באתר](#)

* הצעה לפעילות זו מבוססת על מאמרה של אפרת בלברג.
במאמר נעשו שינויים על מנת להתאימו לשימוש באינטרנט.
בלברג אפרת, בשביל הזיכרון, גיליון 29, ביה"ס המרכזי
להוראת השואה, יד ושם, ירושלים 1998, עמ' 30-39.

יד ושם,
בית הספר הבין-לאומי
להוראת השואה
מגמת תקשוב

כיצד מוגדר חסיד אומות העולם?

- המושג חסיד אומות העולם, שהוא המושג הרווח והמקובל לציין לא-יהודים שנהגו ביהודים מתוך יחס אנושי או הרבו להיטיב עמם, לא נוצר בהקשר של תקופת השואה אלא קיים כבר במקורות חז"ל. בתקופת השואה קיבל המושג ממד נוסף ומשמעותי יותר.

מדלית הכבוד המוענקת לחסידי אומות העולם על ידי יד ושם

כיצד מוגדר חסיד אומות העולם?

- [בחוק הזיכרון לשואה שחוקקה הכנסת בשנת 1953](#), קיים סעיף המתייחס לחובת ההנצחה של מי שהצילו יהודים בתקופת השואה. החוק מדגיש שהתואר הזה יינתן למי שסיכנו עצמם למען הצלת היהודים ולא עשו זאת בשביל בצע כסף למשל.

שדרת חסידי אומות העולם, יד ושם, ירושלים

פתיחה

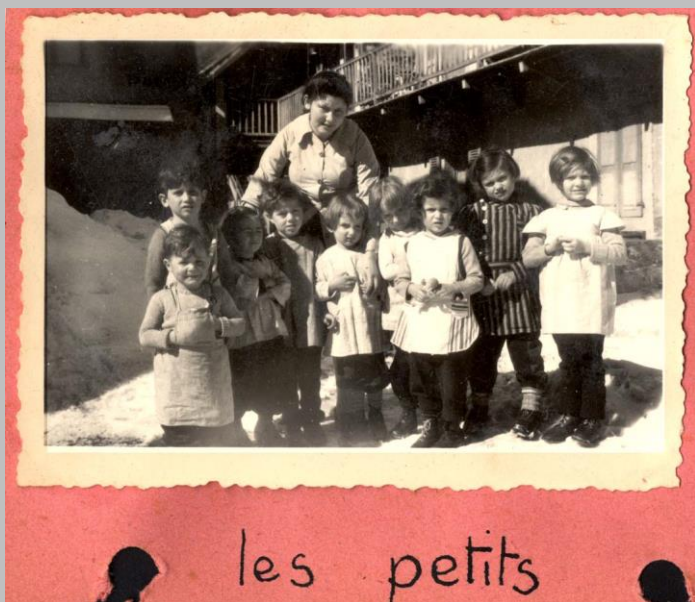
בתקופת השואה נחלקו מדינות אירופה לארבע קבוצות עיקריות:

- בעלות בריתה – בדרגות שונות – של גרמניה (דוגמת הונגריה, איטליה וצרפת של וישי)
- מדינות כבושות (דוגמת פולין, הולנד ובלגיה)
- מדינות ניטרליות (דוגמת שווייץ ושוודיה)
- בעלות הברית הלוחמות בגרמניה (בריטניה וברית-המועצות)

פתיחה

בנסיבות אלה בעת שיהדות אירופה כולה היתה נתונה בסכנת השמדה, קמו יחידים וקבוצות שנהגו אחרת, שבחרו לסייע ליהודים ולנסות להצילם תוך סיכון עצמי לעתים עד כדי הקרבת חייהם.

מטפלת עם ילדים קטנים בבית הילדים של ז'ולייט ווידאל (Vidal) וגי מרינט (Marinette) שפעל בצרפת מ-1942 ובהמשך ארגון אוזה (Ose) הפעיל את המקום ב-Hotel de la Paix. הוכרו כחסידות אומות העולם ב-1969.

כיצד מוגדר חסיד אומות העולם?

ישנו ניגוד קיצוני בין היחס הכולל כלפי היהודים בארצות אירופה ובין אופן התנהגותם של חסידי אומות העולם כלפיהם. הליכתם של החסידים נגד הזרם, מדגישה את משמעותה האנושית והערכית של פעולת ההצלה.

חסידת אומות העולם, סילביה אבל דודסי, ברלין, גרמניה

עדותה של חסידת אומות העולם
לובוב גרסימצי'יק מאוקראינה

על מהות ההכרעה לפעול להצלת יהודים

- השואה היא אירוע היסטורי שניתן לתארו כקו השבר של התרבות המערבית, כתקופה שבה האכזריות הגיעה לממדים קיצוניים חסרי תקדים. זו הייתה תקופה שבה רצח בני אדם מתוך אידאולוגיה הפך להיות מרכיב מרכזי בהוויה של עם שלם ושל רבים מן העמים שסייעו לו. חסידי אומות העולם מהווים מעין תמונה הפוכה לתמונה ששלטה אז.
- בני אדם בכל מקום ובכל זמן צריכים להחליט החלטות שמשמעותן ערכית, ולפעמים יש הכרח אף להסתכן בקבלת החלטות כאלה.

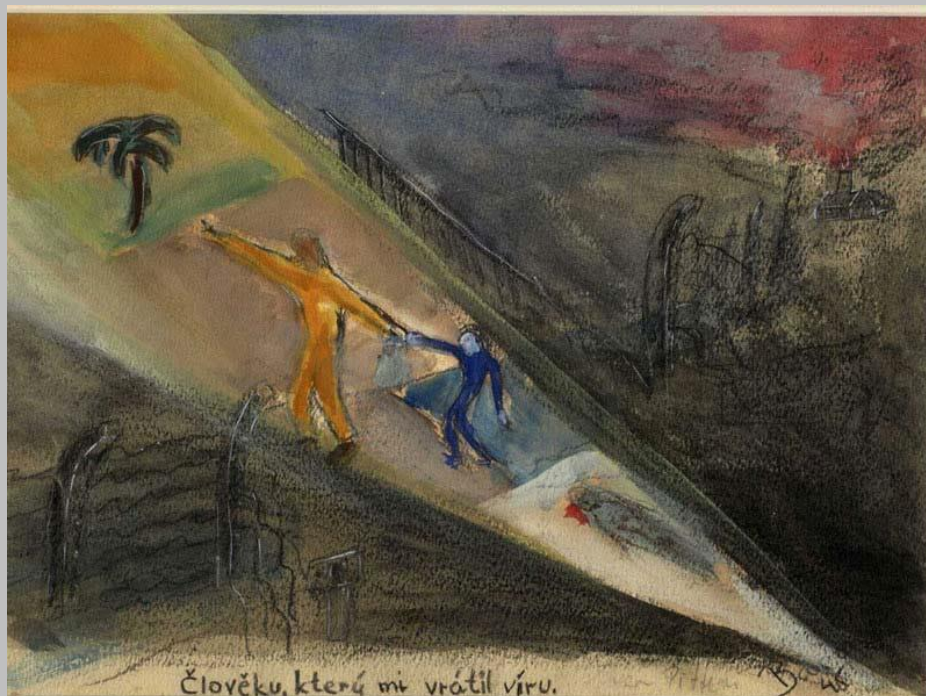
על מהות ההכרעה לפעול להצלת יהודים

- במקום שרוב בני האדם הולכים עם הזרם ואינם עוסקים למעשה בשאלה הערכית הגלומה בכך גם כשהזרם עכור, חסידי אומות העולם הם האנשים המתעכבים לשאול.
- חסידי אומות העולם הם אלה שגם אם השתייכו לכלל מסוים, בעל ערכים טוטליטריים וכופים, לא מחקו את עולמם הפנימי. במקרים מסוימים נראה שהמצב הקיצוני של השואה הוא שעורר בתוכם אולי איזה עולם פנימי רדום, נסתר, ובעקבות התעוררות זו הם פעלו להצלת יהודים ([למשל אוסקר שינדלר](#)).

על מהות ההכרעה לפעול להצלת יהודים

- מבחינה מהותית, ההכרעה המוסרית הנדרשת מן האדם היחיד בעמדו מול מצוקת הזולת צריכה לנבוע מן ההכרה שכפי שיש בו מן האנושיות כך היא קיימת גם בזולתו. קיימת תלות הדדית בין האנושיות של היחיד לזו של הזולת.

'האדם שהחזיר לי את אמונתי בחיים'
גואש ופחם על נייר.
יהודה בקון, ניצול טרזיינשטט ואושוויץ.
(השאלת האמן)
מוזיאון האמנות ביד ושם

על מהות ההכרעה לפעול להצלת יהודים

- חסידי אומות העולם החליטו להציל יהודים במצב קיצוני שבו כל מי שסייע ליהודים סיכן את חייו. הם ידעו שהסיכון קיים ופעלו כפי שפעלו למרות ידיעה זו. ושוב, הקיצוניות שבנסיבות מדגישה עוד יותר את מהותה ואת טיבה הערכי של פעולתם.

בית בו הוחבאו יהודים,
בראט, אלבניה

הצללתו של אהרן ברק בידי חסידי אומות העולם מליטא

הצגה וניתוח של דוגמאות אחדות של יחידים וקבוצות מבין חסידי אומות העולם

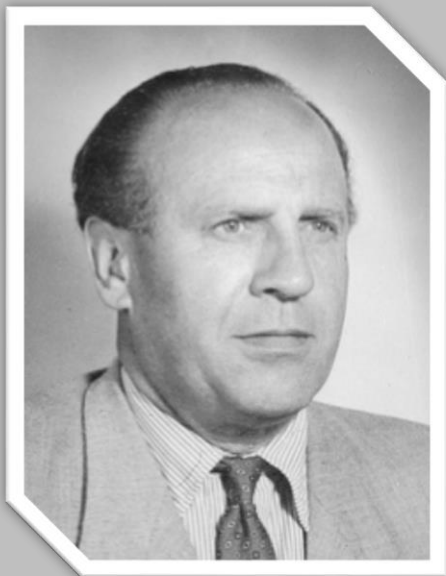
במצגת זו נתמקד בשני מקרים של חסידי אומות העולם ([במאמר המלא](#)
[מופיעות שלוש דוגמאות נוספות](#)):

- סיפורו של אוסקר שינדלר
- סיפורה של אנטונינה שיבאק

אוסקר שינדלר

ספרו של תומס קנילי "רשימת שינדלר", וסרטו של סטיבן שפילברג משנת 1993 זכו לקוראים וצופים רבים. לענייננו חשוב דווקא לעסוק בדמותו של שינדלר ולבדוק איך הפך להיות מציל יהודים, חסיד אומות העולם.

אוסקר שינדלר

דמותו של שינדלר אינה דמות של איש צדיק. הוא היה חבר במפלגה הנאצית, רודף שמלות ונהנתן, והגיע לפולין הכבושה כדי להפיק רווחים כספיים מהמלחמה. כמעט ניתן לומר שאילו נדרש מישהו לזהות את תכונותיה האופייניות של אישיות מצילה לא היה מוצא אותן בשינדלר. המתח שבין אישיותו ותכונותיו ובין מעשה ההצלה החשוב שעשה מציג דרמה אמתית, ונראה שבשל כך הפך לגיבור פופולרי מוכר. ניתן לומר שסיפורו של אוסקר שינדלר מראה כיצד אדם כזה, הפך בשעת מבחן, לאדם אחר. בשעה שנדרש להעמיד את אנושיותו במבחן קיבל שינדלר החלטה שמהותה היא ההכרה באנושיות של זולתו, ובמקרה שלו מדובר ב- 1,200 אנשים שניצלו בזכותו.

הצלה בידי אוסקר שינדלר עדותו של משה בייסקי

סיפורה של אישה אלמונית: אנטונינה שיבאק מפולין

אנטונינה שיבאק, תושבת כפר קטן בפולין. בתקופת המלחמה עבדה בביתו של קצין גרמני בלבוב (שהייתה באזור שסופח לברית-המועצות), והכירה את רבקה הולנדר, שעבדה בדירה הסמוכה והתיידדה עמה. אחרי הפלישה הגרמנית לברה"מ ביוני 1941 ובעקבות הפקודה לרכז את יהודי לבוב בגטו הציעה אנטונינה לרבקה שתסתתר אצלה, בחדרה בדירת מעבידיה הגרמנים. רבקה עברה להתגורר בחדרה של אנטונינה, ומקום המסתור שלה היה מאחורי הארון שבחדר.

סיפורה של אישה אלמונית: אנטונינה שיבאק מפולין

במהלך שלוש השנים שבהן הסתירה אנטונינה את חברתה, רבקה הייתה מסתרת במחבואה בשעה שבעלי הבית היו בבית, וכאשר יצאו יכלה להסתובב בחדר באופן חופשי. כשישבה יום אחד ותפרה במכונת התפירה שהייתה בחדר נכנסה בעלת הבית במפתיע. בקור רוח המשיכה לתפור כאילו זהו הדבר הטבעי ביותר. איש לא חקר אותה וכנראה הניחה בעלת הבית שזו חברה של אנטונינה. משגברה הסכנה לגילוייה של רבקה הבינה אנטונינה כי מסוכן להמשיך להסתירה בדירת הקצין הגרמני והכרחי להחליף את מקום מגוריה. היא עשתה זאת כדי שתוכל להמשיך ולשמור על רבקה.

סיפורה של אישה אלמונית: אנטונינה שיבאק מפולין

ראוי לציין שאנטונינה לא ציפתה לשום גמול על מעשיה. אדרבא, במהלך המלחמה רבקה נתנה לאנטונינה טבעת יהלום וביקשה ממנה שתיסע למחנה העבודה שבו אחותה היתה עצורה ותנסה לשחד מישהו כדי להביא את האחות ללבוב. אנטונינה נסעה וניסתה לפעול כפי שנתבקשה, אך נכשלה. עם שובה החזירה את הטבעת לרבקה – והרי בקלות יכלה להסתיר אותה או למכרה בכסף רב ולטעון שנתנה אותה כשוחד, ושהמשוחד לא עמד בדיבורו.

המצילה אנטונינה שיבאק (ראשונה משמאל)

סיפורה של אישה אלמונית: אנטונינה שיבאק מפולין

בשנת 1989 נפגשה קבוצת תלמידים מישראל, במסגרת סיור בפולין, עם אנטונינה. לאחר ששמעו את סיפורה, נשאלה: מדוע עשית זאת, הרי לא הכרת את רבקה ושום טובה לא צמחה לך ממעשה ההצלה? על כך השיבה: "זה היה המעשה הנוצרי ביותר שעשיתי, ראיתי אישה צעירה במצוקה ולא יכולתי לנהוג אחרת". בתשובה הפשוטה והכנה נכללים כל הטיעונים הפילוסופיים והערכיים שהובאו עד כה. היחיד הוא הקובע את אנושיותו באופן התייחסותו לזולת.

עוד חסידי אומות עולם

שני חסידי אומות העולם נוספים שניתן למצוא אותם במקורות שונים: הקונסול היפני [סמפו סוגיהארה](#), שפעל בקובנה שבליטא, והקונסול הפורטוגזי [אריסטידס דה סוזה מנדס](#), שפעל בבורדו שבצרפת. שניהם קיבלו החלטה אישית שנגדה את ההוראות של ממשלותיהם כשהעניקו ליהודים אשרות כניסה לארצותיהם, ושניהם שילמו על מבצע ההצלה שלהם באיבוד משרתם וזכויותיהם.

אריסטידס
דה סוזה מנדס

סמפו
סוגיהארה

שאלות לדיון

• אילו סכנות עמדו בפני המצילים?

• נסו לשער מהם המניעים השונים שעומדים מאחורי מעשי ההצלה?

• האם ניתן לאפיין קווים לדמותם של המצילים?

תעודת הכבוד
המוענקת לחסידי
אומות העולם
על ידי יד ושם

סיכום

ההכרעה המוסרית הנדרשת מן האדם היחיד בעמדו מול מצוקת הזולת צריכה לנבוע מן ההכרה שכפי שיש בו מן האנושיות כך היא קיימת גם בזולתו. קיימת תלות הדדית בין האנושיות של היחיד לזו של הזולת.

המצילה פרנציסקה ססין (פולין)
עם הניצול אדם קפיטנצ'יק

סיכום

במצגת זו הועלתה השאלה הערכית הגלומה בהכרעתו של היחיד בעת ההיא. הדגש הוא שההכרעה המוסרית של חסידי אומות העולם אינה צריכה להיתפס רק בהקשר של תקופת השואה וכמנוגדת להתנהגות הרוב במהלכה, אלא כמוקד של חינוך לערך האדם באשר הוא, בכל מקום ובכל תקופה. האדם החושב, האוטונומי, זה שאינו נסחף עם הזרם, אלא מעצב בעצמו את חייו ואת ערכיו, הוא התכלית העמוקה והחשובה של הפעילות החינוכית.

המצילה גנובפה מייחר (פולין), עם
הניצול מיכאל רוזנשיין, קיץ 1947